

Dr. Qasimlo: Post-Marksizmin Kürt Yüzü

MUSTAFA DEWLEMEND

Özet: Dr. Abdurrahman Qasimlo 1971-1989 yılları arasındaki süre zarfında hem teoride hem de pratikte aktif ve üretken bir Kürt lideri olduğunu ispatlamıştır. Kendisinin bu özelliğini, elbette liderlik sürecinden evvelki dönemde de müşahede etmek mümkün. Fakat iki dönem arasında hem nitelik ve mahiyet itibarıyla hem de biçimsel olarak ciddi bir farklılık kendini göstermektedir. Dr. Qasimlo'nun erken dönemi denilebilecek 1947-1971 yılları arasındaki süreçte, ideolojik ve politik olarak klasik Marksist-Leninist çizgiyi esas aldığı ve meseleleri bu yaklaşımla yorumladığı görülürken; İran Kürdistan Demokrat Partisi'nin (İKDP) liderliğini yaptığı zaman dilimine tekabül eden 1971 sonrası dönemde ise, çizgisinden 'taviz' vererek komünizmden demokratik sosyalizm -sosyal demokrasi olduğu da savunuluyor- hattına kaymıştır. Dr. Qasimlo'nun ideolojik ve politik olarak deneyimlediği bu kayış, Kürt ulusal mücadelesi, sosyalizm, özgürlük, demokrasi gibi temel meseleleri evvelki dönemden daha farklı bir anlayış, mahiyet ve üslupla değerlendirmesine yol açmıştır. Bilhassa önceki döneminde klasik Marksist-Leninist bir anlayışla "sınıf özcülüğü"ne tekabül eden bir düşünceye sahip olan Dr. Qasimlo, yeni döneminde bu düşünceyi ikincil plana atma anlamında işçi sınıfını toplumsal temel fail ve güç kabul eden sınıfsal yaklaşımı aşan bir kuram ve pratik icra etmektedir. Yeni dönem Qasimlo'da sınıfsala dair olanın yerine, ulusal ve toplumsal olanın ikame edildiği görülmektedir. Dr. Qasimlo'nun böylesi bir anlayışı benimsemeye başlamış olması, onun yeni dönemini "post-marksist" çerçevede değerlendirme imkanı sunmaktadır. Ünlü Arjantinli siyaset kuramcısı Ernesto Laclau ve eşi Chantal Mouffe ile özdeşleşen post-marksist eğilimin, Marksist teorinin çağdaş sorunlar ışığında yeniden okunmasından ve bu çerçevede ilgili teorinin merkezi kavramlarının yapı-bozuma uğratılmasının kaçınılmazlığından ileri geldiği savunulabilir. Denilebilir ki, post-marksizmin temel ayırt edici özelliği, sınıfı yegane siyasal özne olarak kabul eden, diğer bir

ifadeyle, determinist bir yaklaşımla “sınıf özcülüğü” ve “sınıf siyaseti” yapan klasik sol anlayışı mahkum etmesidir. Bu çalışma da, Laclau-Mouffe ikilisinin yaptığı değerlendirmelerin çerçevesine uyan post-marksizmin, 1971 sonrası Qasimlo düşüncesinde filizlenmeye başladığı ve 1983 yılında belirginlik kazandığı savı üzerinden kaleme alınmıştır. Dr. Qasimlo’nun reel sosyalizm ile ilgili olarak, onun demokrasiyi sınırlandığı ve en büyük probleminin demokrasinin yokluğu yahut noksanlığı olduğu eleştirisini yapması ve buna alternatif olması hesabına özgür ve demokratik yöntemlerle iktidara gelecek sosyalist bir strateji olarak “demokratik sosyalizm” teorisi, burada üzerinde kafa yoracağımız savımıza kaynaklık eden başlıca argümanlardır. Ayrıca sosyal adalet, siyasal demokrasi ve iktisadi eşitliğin gerekliliği ve imkânı ile ilgili vurgusu, demokrasi ve özgürlüğe merkezî ve imtiyazlı bir konum vermesi, proletarya diktatörlüğünün reddi, Fransa Komünist Partisi örnekliliği üzerinden “Batı Marksizmi”ne ilgi duyması, kadın hakları savunusu ve siyasal katılım anlamında çoğulculuk konusundaki yaklaşımı gibi mevzular da, Dr. Qasimlo’nun post-Marksist oluşuna dair nişaneler olarak ele alınıp tartışılacak.

Kısa Bir Girizgâh

Dr. Abdurrahman Qasimlo, 10 Ağustos 1983 tarihinde lideri olduğu İran Kürdistan Demokrat Partisi’nin (İKDP) on birinci merkez komitesi toplantısında “Kurtebasêk Le Ser Sosyalîzm” (Sosyalizm Üzerine Kısa Bir Değerlendirme) başlıklı bir metin sunar.¹ Bu metin, Dr. Qasimlo’nun 1960’li yılların sonuna kadar ideolojik ve politik olarak esas aldığı radikal Marksist-Leninist anlayıştan demokratik sosyalizme -ya da bazı yazarlara göre sosyal demokrasiye- kayışının zirve halinin ispatı niteliği taşımaktadır. Dr. Qasimlo’yu etkileyip onun bu kayma tecrübesinin üzerinde belirleyici rol oynayan olay, 5 Ocak 1968 tarihinde Alexander Dubçek önderliğindeki reform yanlıları tarafından Çekoslovakya’nın liberalleşmesine dair alınan politik kararlar ile başlayan ve Sovyet Rusya’nın yaptığı askeri müdahale ile aynı yılın 21 Ağustos’unda sonlanan “Prag Baharı”dır. O dönem Prag’da yaşayan Dr. Qasimlo, hem Sovyet tipi sosyalizme yönelik dönemin eleştiri ve alternatif arayışlarına hem de Kızıl Ordu’nun şiddete dayalı müdahalesine bizzat şahitlik etmiştir. Çekoslovakya’nın başkenti Prag’da Ekonomi Enstitüsü’nde öğretim görevlisi olarak bulunan Dr. Qasimlo, Dubçek tarafından başlatılan demokratik harekete katılıp Sovyet askerlerin Çekoslovakya’yı işgal etmesine karşı durduğu için eşiyile birlikte üniversitedeki görevlerinden uzaklaştırılmış ve bu müdahalenin

1 İlgili metin için bkz. Dr. Qasimlû, *Kurtebasêk Le Ser Sosyalîzm*, içinde “Tavgeyî Heqîqet, Beşêk Le Berhemekanî Diktör Qasimlû, amadekar: Kawe Behramî, Bergî Yekem, basım yeri, tarihi ve yayınevi yok. Aksi belirtilmedikçe Dr. Qasimlo ile ilgili değerlendirmede referans alınmış olan bu eserdir.

mağduru konumuna düşmüştür. İşte tecrübe edilen bu sürecin Dr. Qasimlo'nun ideolojik-politik fikirleri üzerinde etkili olması kaçınılmazdı.

Dr. Abdurrahman Qasimlo'nun siyasileşme süreci 15 yaşında iken Doğu Kürdistan'ın Urmiye kentinde kurucularından olduğu "Yekîtiyî Lawanî Demokratî Kurdistan" (Kürdistan Demokrat Gençleri Birliği) isimli yapı ile başlatılır.² Fakat İsmail Bazyar "Qasimlo, Nasyonalizm û Endîşeyî Çep" (Qasimlo, Milliyetçilik Ve Sol Düşünce) başlıklı yazısında Dr. Qasimlo'nun "resmî" olarak siyasi bir fail oluşunu, onun Paris'teki üniversite yıllarında katıldığı İran TUDEH Partisi'nin çalışmaları ile başlatmaktadır. Aslına bakılırsa, o dönemde ve sonraki uzun bir süreçte radikal bir komünist anlayış benimseyen TUDEH Partisi ile İran Kürdistan Demokrat Partisi (İKDP) aynı teşkilatlanma olarak çalışmalarını yürütüyorlardı. Hatta İKDP'nin TUDEH'in Doğu Kürdistan 'şubesi' gibi bir rolü vardı. O dönem hem dünyanın genel siyasi atmosferi hem de bu siyasi atmosferden kaynaklı özel olarak İran'da esen hava, Dr. Qasimlo'nun radikal Marksist-Leninist anlayışın taraftarı olmasının temel müsebbibi idi. Ne de olsa Sovyet Rusya'nın Nazi faşizminin yenilmesinde temel güç olduğu İkinci Dünya Harbi'nin daha yeni bittiği ve İran'da da TUDEH isimli radikal komünist yapının en güçlü ve etkili olduğu bir dönemdi. Zaten Dr. Qasimlo da Kızıl Ordu'nun İran'a gelişi ve Sovyetler Birliği'nin faşizme karşı başarısı sonrasında, İran'da Sovyetler Birliği'ne karşı büyük bir sempati ve muhabbetin oluştuğunu söylemektedir. Fakat 1949 yılında lisans eğitimi için bulunduğu Paris'ten, baskılar neticesinde Çekoslovakya'nın başkenti Prag'a giden Dr. Qasimlo'nun, buradaki hakim komünist atmosferin tesiri altında kaldığı da not edilmeli.

1962 yılında doktora tezi olarak kaleme aldığı "Kürtler ve Kürdistan" başlıklı çalışması, Dr. Abdurrahman Qasimlo'nun 1960'li yılların sonuna kadar radikal Marksist-Leninist anlayışın takipçisi olduğunu gösteren en başat teorik örnek sayılabilir. Jaroslav Martine'in 1965 yılında kitabın İngilizce baskısı için, Hamit Bozarıslan'ın da 2009 yılında kitabın Türkçe baskısı için yazdığı önsözde ifade ettikleri gibi, eserin tümüne Marksist-Leninist yaklaşım hakim ve eser, Marksist politik ekonomi bilgisi ile kaleme alınmıştır. Lâkin Dr. Qasimlo'nun hayatı boyunca aynı hararet ve istençle bu ideolojik-politik çizgi üzerinde ilerlemediğini belirtmek gerekir. Genel anlamda "sol" denilen ideolojik hatla ilişkisini muhafaza ettiği savunulabilse de, bunun hep aynı ritim ve tonda olduğu söylenemez. Yukarıda da değinildiği üzere, erken dönem Qasimlo (1947-1970), "katı" bir sovyetik Marksizm-Leninizm taraftarı ve müdafisi iken, geç dönem diye tarif edilebilecek olan Qasimlo ise (1971-1989), demokratik sosyalizm mecrasına kaymıştır. Diğer bir ifadeyle Dr. Qasimlo yüzünü ortodoks marksızmden, hassaten 'demokratik' diye nitelendirecek sosyalizme çevirdi. Dr. Qasimlo'nun bu dönüşümü, tartışmaya

2 Ebdulrehman Qasimlo, *Çil Sal Xebat Di Riya Azadiyê de*, wer. Ziya Avcı, İstanbul:2002, Avesta Yayınları, s. 133.

açık olmakla birlikte, “Endişehayi Qasimlo” (Qasimlo’nun Fikirleri) isimli eserin müellifi Ali Monzemi tarafından marksizmden liberalizme kayan Isaiah Berlin’in dönüşümüne benzetiliyor.³

Dr. Qasimlo’nun mevzubahis kayış süreci ve tecrübesi, ideolojik ve politik yaşamının “erken dönemi” diyebileceğimiz diliminde sahip olduğu düşünce ve anlayışın ciddi bir değişim ve dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Temel olarak, Sovyet tipi reel sosyalizmin müdafisi olan Dr. Qasimlo’nun, ideolojik ve politik yaşamının “geç dönem Qasimlo” diye kategorize edilebilecek yeni evresinde, “yeni” bir sosyalizm arayışı ve savunusu içinde olduğu görülmektedir. Toplumsal mücadelede işçi sınıfına atfedilen merkezîliğe dair inançtan bir kopuş sergilediğini, ekonomik determinizmden siyasal ve sosyal olanın ehemmiyet kazandığı bir mecraya kaydığını, en önemlisi de demokrasiye temel ve ayrıcalıklı bir yer verdiğini ve arayışı içinde olduğu yeni sosyalizmin demokrasi ile teçhizatlandırılması üzerinde ısrarla durduğunu müşahede etmek mümkün. Bunlar ve bu minvalde seyrettiği iddia edilebilecek başka yeni tutumları, Dr. Qasimlo’nun “post-Marksizmin Kürt yüzü” (ya da “Kürtlerin post-Marksist yüzü”) olduğu savını işlememizin temel argümanları olacak. Ernesto Laclau-Chantal Mouffe ikilisi ile özdeşleşen “post-Marksizm” ve “radikal demokrasi” değerlendirmesi ise, Dr. Qasimlo’nun üzerinde duracağımız post-Marksist veçhesinin “sağlamasını” yapacak referans rolünü üstlenecek. Tabii ki evvela, post-Marksizm ve radikal demokrasiye dair birkaç kelimelik gerekçelendirme gerekir.

Post-Marksizm Ve Radikal Demokrasi

1920’li yıllardan sonra, bilhassa Almanya, Fransa ve İtalya’da klasik Marksizme yönelik bir eleştiri cereyanının kıvılcımları parlamaya başladı. Daha çok Lukács, Korsch ve Gramsci’nin öncü kabul edildiği bu cereyan, literatüre bir kültür kuramı olarak betimlenip “Batı Marksizmi” ismiyle kayda geçti. Teorik temeli ise, Aydınlanma felsefecilerinin toplum ve insanla kurdukları ilişki bağlamında, kültür, ideoloji ve estetik ile ilgili düşüncelere dayandırılır. Batı Marksizmi’nin Aydınlanma düşüncesinin merkezinde yer alan bireyin özerkliği, özgürlük, eşitlik, evrensellik, hoşgörü gibi kavramların yanı sıra, Karl Marx’ın gençlik dönemi eser ve düşüncelerini de kendi teorik bagajına aldığını ifade etmek gerekir.⁴ Perry Anderson bu konuda, Batı Marksizmi’nin 1920’den sonra ortaya çıkan temsilcilerinin, felsefeden uzaklaşıp önce siyasete, sonra da düşüncesinin merkezi olarak ekonomiye yönelmiş olan olgun Marx’ın en çok ilgilendiği bu mevzulara

3 Ali Monzemi, *Endişehayi Qasimlo*, trc. Keyhan Yusifi, Erbil: 1392 (2013), İtihadıyeyî Danişcuyânî Dimokrat Kurdistanî İran, s. 78-100.

4 Bkz. <http://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/83-aydinlanma-dusuncesi-ve-bat%C4%B1-marksizmi> (erişim tarihi: 23. 09. 2019).

(siyaset ve ekonomi) sırt çevirerek felsefeye -yani Marx'ın gençlik dönemine-yönelmesini belirtir.⁵ Bahsedilen öncü isimlerle birlikte, "Eleştirel Okul" olarak da bilinen Frankfurt Okulu mensubu belli başlı kuramcılar da düşünceleri ve çalışmalarlarıyla Batı Marksizmi geleneğinin devamlılığına katkı sundular. Tabii ki, Batı Marksizmi geleneği ve ona öncülük eden isimlerin bu gelenekle ilgili düşüncelerinin tartışılması önemli. Fakat burada bizi ilgilendiren yegane boyutu, 1960'li yılların sonu ile 1980'li yılların başında gelişen olaylardan kaynaklandığı kabul edilen post-Marksizm akımına kuramsal bir arka plan sunmasıdır. Hatta post-Marksizm, Batı Marksizmi'nin radikal, gelişmiş son aşaması olarak yorumlanır.⁶ Post-Marksızmin sistematik bir şekilde kuramsallaştığına ve kurucusu olduğuna inanılan metin, Ernesto Laclau-Chantal Mouffe ikilisinin 1985 yılında yayımlanan "*Hegemonya Ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*" isimli eseridir.

Eserin müellifleri, adeta neyi münakaşa edeceklerini haber verircesine Giriş'e, "sol düşünce günümüzde bir yol ayrımında duruyor" cümlesi ile başlamaktadırlar. Bu tespitlerini de, dünya siyaset tarihinin önemli bir zaman dilimini oluşturan 1960'li yılların sonundan 1980'li yılların ortasına kadarki süreçte şahid olunan gelişmelere istinaden yapmaktadırlar: 1968'de Prag'ın işgali, Polonya darbesi, Vietnam ve Kamboçya gibi yerlerdeki komünist zaferin akıbeti, yeni sosyopolitik hareketlerin yükselişi gibi. Bu gelişmelerle birlikte farklı bir minvalde ilerlemeye başlayan sosyalizm tartışmaları, reel sosyalist ülkelerin çöküşüne doğru ilerlemesi ile daha derinleşip Marksizme dair radikal bir eleştiri hâline dönüştü. İlgili süreçte bu şekilde gelişen bir eleştirel düşüncenin gerekliliğine olan inancını dile getiren Laclau-Mouffe ikilisi, hem sosyalizm hem de sosyalizme götürecektikleri yolların kavranış tarzı üzerine gittikçe ağırlaşan bir soru işaretinin çıktığını düşünüyorlardı.⁷ Uzun lafın kısıyası, Laclau-Mouffe ikilisi nazarında mevcut sosyalizm bir "kriz hâli" içerisindeydi. Bu da sol politikaların, politik manzarayı ciddi olarak dönüştüren feminizm, eşcinsel hareket, ulusal ve etnik azınlık hareketler, ırkçılık karşıtı mücadeleler ve çevre ile ilgili meseleler hususunda var olan taleplere cevap olma yetersizliğinden ileri geliyordu. Çünkü var olan sosyalizm anlayışı, "sınıf özcülüğü" perspektifiyle "ayrıcılıklı fail" olarak işçi sınıfına, diğer bir deyişle işçi sınıfının ontolojik merkeziliğine kilitlenmekte ve politika momentini anlamsız hale getirecek şekilde, işçi sınıfı şahsında tezahür eden bütünleşmiş ve homojen kolektif irade gibi yanıltıcı beklentiler içerisine girmektedir.⁸ Yani, toplumsal alanda özgürleşimi hedefleyen birden çok politik fail

5 Perry Anderson, *Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler*, çev. Bülent Aksoy, İstanbul: 2007, Birlik Yayımları, s. 89.

6 Bkz. <http://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/74-post-marksizmin-postulatları> (erişim tarihi: 24. 09. 2019)

7 Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemonya Ve Sosyalist Strateji*, s. 25

8 Chantal Mouffe, *Sol Popülizm*, çev. Aybars Yanık, İstanbul: 2019, İletişim Yayınları, s. 15;

ve kimlik ve onların mücadelelerinin çok karakterliliği görmezden gelinmekteydi. Bilinen klâsik ve ortodoks Marksizmin “çeşitli söylemsel yüzeylerinin bir eleştirisi ve yapıbozumu”ndan bahsetmektedir, Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe ikilisi. Onlar nezdinde Marksist kategorilerin günümüzde ne ölçüde geçerli oldukları ciddiyle tartışılmalı. Bu ise, bir “evrensel sınıf” minvalinde kabul gören “işçi sınıfının ontolojik olarak ayrıcalıklı konumuna dayanan her türlü epistemolojik imtiyazdan vazgeçildiği takdirde olanaklı olacaktır.” Yani, temel belirleyici ve baskın veçhesi sınıfsal karakterde olan malum sosyalizmin ötesinde yeni bir “sosyalist strateji” meselesi ile dertlenmek. Laclau-Mouffe ikilisi, bu noktada artık post-Marksist bir zeminde durduklarını belirtmektedir: Artık ne Marksizmin başvurduğu öznellik ve sınıflar anlayışını, ne onun kapitalist gelişmenin tarihsel yönelimi görüşünü, ne de antagonizmaların ortadan kalktığı saydam bir toplum olarak komünizm anlayışını sürdürmek mümkündür. İkili, radikal, özgürlükçü ve çoğulcu bir demokrasi için mücadelede yararlı bir araç olabileceğini düşündüğü bir hegemonya kavramının inşa edilmesinden ve bunun da Marksizm içinde oluşturulmuş belli söylemsel biçimlerin ve sezgilerin geliştirilmesi, bazılarının sa engellenmesi ve ayıklanması yoluyla mümkün olduğundan bahsetmektedir.⁹

Laclau-Mouffe ikilisi, toplumsal antagonizmaların çoğulluğunun görünebilme ve bunların demokrasinin derinleştirilmesi/radikalleştirilmesi için taşıdığı önemin ortaya çıkma imkanını, “evrensel sınıf” olduğu kabulüne dayanan işçi sınıfı anlayışının reddinde bulmaktadır. Antagonizma kavramı burada, herhangi bir kimliğin diğer farklı kimliklerle karşıtlık ve dışsallık temelinde kurduğu ilişkiyi ima etmektedir. Farklı sosyopolitik öznelerin ve kimliklerin antagonistik bir şekilde birbirleriyle kurduğu ilişki biçimi, onlardan herhangi birinin toplumun tözsel, nesnel ve rasyonel kurucusu ve sabitesi olarak kabul edilmesine manidir. Toplumsal kimliklerin ve failerin çoğulluğu ya da Mouffe’un¹⁰ deyişiyile “agonistik cepheleşme”, Laclau-Mouffe ikilisinin, kendileri ile özdeşleş(tiril)en post-Marksist geleneğin siyasi projesi olarak savunduğu “radikal demokrasi”nin temel dayanağı olmaktadır. Zira radikal ve gerçek demokrasi, toplumsal antagonizmaların mutabakata dayalı olarak aşılmasını değil, onların “husumet” ilişkisi dahilinde ayrışmasını ve çarpışmasını gerektirir. İkili bu şekilde hem liberal ve sair demokrasi anlayışlarının bireyselci ve özneler arası mutabakat mefhumuna hem de klasik Marksizmin işçi sınıfına bahsettiği imtiyazlı ve merkezî konuma karşı çıkmaktadır. İkilinin işçi sınıfı gibi herhangi bir sosyopolitik fail ve kimliğin toplumsal mücadeledeki ayrıcalıklı ve merkezî konumunu reddedişi, antagonizmalar bağlamında hegemonyanın olumsuzluğuna çıkmaktadır. Diğer bir deyişle toplumsal çatışma alanındaki hegemonyanın tikel bir fail grupta

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemonya Ve Sosyalist Strateji*, s. 26.

9 Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemonya Ve Sosyalist Strateji*, s. 28-29.

10 Chantal Mouffe, *Siyasal Üzerine*, çev. Mehmet Ratip, İstanbul: 2013, İletişim Yayınları, s. 39

özdeşleştirmenin ve sabitleştirmenin reddi söz konusudur. Diğer bir deyişle toplumsal çatışma alanındaki hegemonyanın tikel bir fail grupla özdeşleştirmenin ve sabitleştirmenin reddi sözkonusudur. Demir'in de ifade ettiği gibi, "demokratik devrimin genişletilmesi ve derinleştirilmesi" üzerinden tanımlanan radikal demokrasi projesinin esası, modern liberal demokrasinin kurucu etik-siyasi ilkeleri olan eşitlik ve özgürlüğün radikalleştirilerek toplumun tüm alanlarına yayılmasıdır.¹¹ Amaç, toplumsal faillerin ve kimliklerin çoğulluğuna dayanan bir demokrasi anlayışını sosyalist projenin temeli yapmak.

Dr. Qasimlo Düşüncesinde Post-Marksızım İmkânı

Dr. Abdurrahman Qasimlo'nun dinamik bir halde dönemsel olarak farklılık arz eden ideolojik ve politik yaşamını iki evreye ayırmak mümkün. 1947-1971 yılları arasındaki yaşamı, onun ilk evresine tekabül ederken, 1971 sonrası süreç ise ikinci evreyi oluşturmaktadır. İlk evrede 'katıksız' bir şekilde klasik Marksist-Leninist hat üzere olan Dr. Qasimlo, sosyal, siyasal, iktisadi, kültürel meseleleri sınıfsal bir yaklaşımla ele almaktaydı. Fakat 1971 sonrasına gelindiğinde, işçi sınıfını toplumsal mücadelenin belirleyicisi ve faili kabul eden komünist anlayışından vazgeçerek, demokrasiyi esas alan "demokratik sosyalizm" mefkuresi ile hemhal olmaya başlar. Böylece sınıf siyaseti ve ekonomik indirgemeciliği aşan, ulusal ve toplumsal olanı öne çıkarıp siyasal olana öncelik vermeye başlayan bir Qasimlo profilini görmeye başlıyoruz. İsmail Bazıyar, Dr. Qasimlo'nun söz konusu ideolojik ve politik değişim ve dönüşümünü, "radikal solculuk"tan "orta solculuk"a (ya da "ılımlı solculuk") geçiş olarak ifade etmektedir. Bazıyar'ın ifadelerine göre, ideolojik ve politik yaşamının ilk evresinde (1947-1971) önce solcu, sonra Kürt olan Dr. Qasimlo, ikinci evre diye kategorize ettiğimiz 1971 yılı sonrası süreçte ise önce Kürt sonra solcu olmaya evrilmiştir. Bazıyar daha açık olarak, Dr. Qasimlo'nun sınıfsal sorunu ulusal sorundan öncelikli tutan bir pozisyondan ulusal sorunu sınıfsal sorunun önüne koyan bir pozisyona kaydığını aktarır. Ama ikinci evre Qasimlo iyice tahlil edildiğinde, daha fazlasına rastlıyoruz. Bunu da Dr. Qasimlo'nun 10 Ağustos 1983 tarihinde lideri olduğu İran Kürdistan Demokrat Partisi'nin (İKDP) XI. Merkez Komitesi toplantısında sunduğu "Kurtebasêk Le Ser Sosyalizm" (Sosyalizm Üzerine Kısa Bir Değerlendirme) başlıklı metinde görüyoruz.

Dr. Qasimlo "Sosyalizm Üzerine Kısa Bir Değerlendirme" metninin girişinde, partisi olan İKDP'nin geleceğe dair hedefini, Kürdistan'a özgü sorunlara cevap olacak bir sosyalist toplumun inşası şeklinde açıklamaktadır. Kendilerine, "marksist", "marksist-leninist", "komünist" ya da genel olarak sınıf temelli bir

11 Gökhan Demir, *Post-marksızım Ve Radikal Demokrasi*, İstanbul: 2014, PatikaKitap Yayınları, s. 167-68

parti olmadıkları halde neden sosyalizmden bahsettikleri gibi bir soru sorulmasına Dr. Qasimlo, partisinin “demokratik-ulusal” olmanın yanı sıra “ilerici” bir parti de olduğunu vurgulayarak cevap vermektedir. Burada, “ilerici” olmaktan kastedilenin, Kürt ulusal sorunun çözümü ve ulusal hakların elde edilmesi ile birlikte, “toplumsal” sorunların da çözümünü dert etmek olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla Dr. Qasimlo açısından “ulusal” ve “toplumsal” diye tasnif edilen iki farklı temel meselenin var olduğunu görüyoruz. Dr. Qasimlo’nun bu tasnifinden, kendisinin mezkur ikiliden herhangi biriyle ilgilendiği anlamı çıkarılmamalı. Zira kendisi salt ulusal meseleyi ele alıp sair toplumsal sorunları göz ardı etmenin; ya da aksine, ulusal meseleyi ikincil plana atıp daha çok sınıf sorunsalı gibi diğer toplumsal meselelerle ilgilenmenin, bir parti adına başarısızlıkla sonuçlanacağını dile getirmektedir. Dr. Qasimlo, Kürtlerin Güney Kürdistan ve Irak’ta yaşadığı deneyim üzerinden meseleyi somutlaştırmaya gitmektedir. Ona göre Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) Güney Kürdistan’da yalnızca ulusal meselelere odaklandığı, Irak Komünist Partisi de yalnızca işçiler ve emekçiler bağlamında sınıf sorunuyla ilgilendiği için başarısız olmuşlardır. Dr. Qasimlo’nun burada görülen tutumu, sınıf karakterini aşan, sınıfı yegane toplumsal fail olmaktan çıkaran bir mahiyet taşımaktadır. Bu ise, Laclau-Mouffe ikilisinin işçi sınıfını yegane sosyopolitik fail ve belirleyici olmaktan çıkaran “post-marksist” anlayışıyla ortaklık arz eden bir tutum olduğu tespitini yapmaya imkan sunmaktadır.

Dr. Qasimlo’nun “ulusal” ve “toplumsal” olarak kategorize ettiği sorunlara çözüm için kabul ettiği yegane yol, özgür ve demokratik yöntemlerle sosyalist bir anlayışın iktidara gelmesi şeklinde betimlenen “demokratik sosyalizm”dir. Demokrasiyi ve toplumsal özgürlüğü benimsemeyen bir sosyalist düzen, zorla iktidarı ele geçiren radikal bir kesimin elinde kaçınılmaz olarak baskıcı bir niteliğe bürünecek ve bu kesim, kendi düşünce ve anlayışını zora dayalı olarak topluma hakim kılacaktır. Radikal demokrasinin demokratik sosyalizmi garantilemesi için iktisadi eşitlik, sosyal adalet ve siyasal demokrasinin üç saçıyağını oluşturduğu toplumsal eşitliğin sağlanması gerekir. Qasimlo, demokratik sosyalizm ile İran’da mevcut olan diktatoryal rejimin yerini demokratik bir iktidarın alacağı ve politik adaletsizliğin bertaraf edileceği, bunun neticesinde de İran ve Kürdistan’daki yoksulluğun ve iktisadi eşitsizliğin ortadan kalkacağı inancındadır. Burada Dr. Qasimlo’nun ideolojik ve politik yaşamının yeni evresinde siyasal olanı ekonomik olanın yerine ikame ettiğinin aleniliği görülüyor. Ayrıca Dr. Qasimlo’nun kuramsallaştırmaya gayret ettiği yeni (demokratik) sosyalizmin inşasının, Kürdistan özelinde politik-idari bir statü olarak otonominin elde edilmesinin sonrasında imkan bulacağına işaret etmesi de, ideolojik olana nispeten siyasal olana öncelik verdiğini gösteriyor. Daha da ötesi, self-determinasyon kapsamında değerlendirdiği otonomiye, “ulusal” sorunların, inşa etmek istediği yeni sosyalizmi ise “toplumsal” sorunların çözümü olarak ele almaktadır. Otonominin

kazanılmasını, demokratik sosyalizmin inşasının vazgeçilmez bir önkoşulu olarak görmektedir.¹²

Kawe Behramî'nin derlediği "Duktor Qasimlû: Rêberêkî Modern û Şorişgêrêkî Dîmokrat" (Dr. Qasimlo: Modern Bir Lider Ve Demokrat Bir Devrimci) adlı eserde aktarıldığı gibi, Dr. Qasimlo'nun yaşamının yeni evresinde -tıpkı Laclau-Mouffe ikilisi gibi- üzerinde ısrar ettiği temel mevzu, demokrasidir. Kendisi, bu ısrarını iki nedene bağlamaktadır: Birincisi, demokrasinin var olan tüm sosyal taleplerin karşılık bulmasında önemli bir role sahip olması; ikincisi de, Doğu Kürdistan için otonomi olarak talep ettikleri yönetim tarzının demokrasi ile mümkün olmasıdır. Zira ona göre, hem halkın kendini özgürce ifade etmesi hem de mevcut kurum ve örgütlenmelerin özgür bir şekilde politik mücadele yürütmeleri ancak "gerçek demokrasi" ile mümkündür. Dr. Qasimlo ayrıca demokrasiye sadece kendileri için değil, tüm politik ve sosyal örgütlenmelerle birlikte herkes için talip olduklarını vurgulamaktadır. Demokrasi mücadelesi ve çalışmaları, Dr. Qasimlo'nun nazarında hiçbir şekilde ulusal ve sınıfsal çalışmaların gölgesinde kalmamalıydı. Zira gerçek bir demokratik rejim olmaksızın Kürd ulusal hakların temin edilmesinin mümkün olamayacağını, Kürt ulusal hakları elde edilmediği müddetçe rejimin de kelimenin tam anlamıyla demokratik olamayacağını söylemektedir. Kürdistan adına politik-idari bir yapı olarak tanınacak olası bir otonominin, kalıcı ve güçlü bir demokrasinin olmayışı durumunda her daim yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olacağını; böylesi bir otonominin devamlılığı ve dayanıklılığının İran'da istikrarlı bir demokrasinin varlığı ile imkan bulacağını belirtmektedir.¹³ Dr. Qasimlo, Rah-i İrani'nin (Iran Yolu) kendisi ile yaptığı söyleşide de, demokrasi ile otonomi arasında sıkı bir ilişkinin varlığından, ikisinin iç içe geçen olgular olduğundan söz etmektedir. Demokrasiyi küll (bütün) otonomiye ise bunun bir cüzü (parça, bileşen) olarak, uygun bir ifadeyle, otonomiye demokrasinin mütemmim bir cüzü olarak yorumlayan Dr. Qasimlo, bütünün ancak bileşen ile mümkün olacağına dikkat çekmektedir: "Şayet İran İslam Cumhuriyeti birgün bizim İran Kürdistan'ı için talep ettiğimiz otonomiye kabul ederse, bu, bizim nazarımızda demokrasi adına büyük bir kazanç olur."

Dr. Qasimlo'nun inşa etmek istediği yeni sosyalizm adına reel sosyalizme yönelttiği elestirisinde yer verdiği temel mevzu, demokrasi ve özgürlüktür. Daha açık bir

12 Burada şunu not düşmek gerekir: Dr. Qasimlo politik-idari bir statü olarak otonomiye nihai ve üst bir merhale gibi görmüyor. Kürt meselesinin gerçek ve asıl içeriği olarak vurguladığı self-determinasyon hakkını gerçekleştirmenin üç biçiminden bahsetmektedir: Bağımsızlık, federalizm ve otonomi. Doğu Kürdistan'ın, İran'ın ve Kürtlerin Ortadoğu'daki mevcut koşullarına kendince "realist" bir şekilde yaklaşıp ilk ikisinin bu koşullara uygun olmadığını söylemektedir. Dolayısıyla otonominin tercih edilmesi, var olan koşulların dayattığı bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır.

13 Kawe Behramî, *Duktor Qasimlû: Rêberêkî Modern û Şorişgêrêkî Dîmokrat*, s.97-99, yayın yeri, tarihi ve yayınevi yok.

ifadeyle, onun nazarında var olan reel sosyalizmin temel problemi, hem bireysel hem de toplumsal anlamda siyasal demokrasi ve özgürlüğün yokluğu veya sınırlı oluşudur. Dolayısıyla o, kendi sosyalist stratejisinin vazgeçilmez esasları olarak demokrasi ve özgürlüğü zikretmekte; demokrasiyi ve özgürlüğü sınırlayan değil, bilâkis geliştirip güçlendiren bir sosyalizm biçiminin arayışını ve inşasını salık vermektedir. Nitekim bu iki değer, yani demokrasi ve özgürlük, yıllardır bir istibdat rejiminin baskısı ve zorbalığı altında bulunan İran halkının ve Kürt ulusunun en çok ihtiyaç duydukları şeydir. İran ve Kürdistan'a özgü sorunlar ve çıkmazlara çare olma hesabına inşa edilecek yeni bir sosyalizm de, bu iki değerden yoksun olamaz. Dr. Qasimlo'nun reel sosyalizm eleştirisi çerçevesinde demokrasinin sınırlan(dırıl)dığı bir sosyalist anlayış yerine, demokrasiyi genişletip güçlendiren bir sosyalizm vurgusu, Laclau-Mouffe'un hegemonik bir sol stratejinin olanağını, demokratik zeminin terk edilmesinde değil, tersine, demokratik mücadeleler alanının bütün sivil topluma ve devlete doğru genişletilmesinde aramaları¹⁴ ile bir ortaklık arz etmektedir. Herhangi bir çekince duymadan Laclau-Mouffe ikilisinin savunduğu "radikal demokrasi"nin, Ali Monzemini'nin kavramsallaştırmasıyla, Dr. Qasimlo'daki "maksimum demokrasi" düşüncesinin muadil olduğunu söylemek de mümkün.

Dr. Qasimlo'ya göre, inşa edilecek demokratik bir sosyalizm, hem iktisadi ve sosyal kazanımlara hem de bireysel ve siyasal özgürlük ile toplumsal grupların siyasal yönetime doğrudan katılımına dayanmalıdır. Kendisinin kuramsallaştırdığı demokratik sosyalizmde birey, ne iktisadi ve sosyal olarak ne de siyasal olarak ezilir. Zira demokratik sosyalizmin inşa edildiği bir ülkede, yurttaşlar özgür bireyler olarak yaşarlar. Dr. Qasimlo, iktisadi, sosyal ve siyasal olmak üzere üç demokrasi türünün ayırımını yapmaktadır. Adalet merkezli olarak bu demokrasi türlerinin sosyalist ve kapitalist ülkelerdeki varlığının mukayesesini sunmaktadır. İlk olarak iktisadi demokrasinin genel olarak sosyalist ülkelerde daha güçlü olduğunu, zira milli gelirin bu ülkelerde daha adilane paylaşıldığını ifade etmektedir. Dr. Qasimlo burada önemli bir noktaya değinmektedir. O da, milli gelirin azlığı veya çokluğu üzerinden değil, adaletli bir şekilde paylaşılıp paylaşılmaması üzerinden bir mukayese yapmaktadır. Aynı şekilde sosyal demokrasinin de kapitalist ülkelere nisbeten sosyalist ülkelerde daha iyi düzeyde olduğunu savunmaktadır. Nitekim sosyalist ülkelerde devlet eğitim, barınma, sağlık gibi sosyal hizmetler ile sanat ve kültürel faaliyetler için yaptığı yardımda da daha adaletli ve belli kesimlere imtiyaz sağlamaksızın davranmaktadır. Fakat Dr. Qasimlo siyasal demokrasi konusunda durumun farklılık gösterdiğini şerh düşmektedir. Diğer bir deyişle onun açısından, siyasal demokrasinin liberal-kapitalist ülkelerde daha güçlü ve ileri oduğu hakkını teslim etmek gerekiyor.

14 Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemonya Ve Sosyalist Strateji*, s. 270.

Yani bu ülkelerde bireysel, düşünce ve basın, seyahat, siyasi yönetime katılma ve onu eleştirme gibi alanlarda özgürlüğün daha geniş olduğunu söylemektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Dr Qasimlo siyasal demokrasinin de bireysel ve genel olmak üzere iki vechesinden bahsetmektedir. Bireyselci olan siyasal demokrasi, kişinin kendi özel hayatı, yani kişinin özel hayatını arzuladığı gibi dizayn edip yaşaması ile ilgilidir. Bireyin fiziğine istediği gibi şekli vermesi, istediği tarzda giyinmesi gibi bireysel özgürlükle ilgili meseleler, siyasal demokrasinin bireysel vechesine dahildir. Bireyin toplum, devlet veya yönetim ile ilişkisinin başladığı yerde ise, siyasal demokrasinin genel boyutundan bahsedilir. Kişinin iktidar yahut yönetime herhangi bir konuda görüşünü dile getirmesi gibi. Ve Dr. Qasimlo, mevcut sosyalist ülkelerde -Yugoslavya ve Macaristan'ı kısmi de olsa istisna tutar- bireysel ve genel boyutuyla siyasal demokrasinin olmadığını söylemektedir.

Dr. Qasimlo, iktisadi ve sosyal demokrasi türlerinin sosyalist ülkelerde, sosyal ve siyasal demokrasi türlerinin ise liberal-kapitalist Batı ülkelerinde mevcut olduğunu belirtip her iki blokta da kamil bir demokrasinin yokluğunu eleştirmektedir. Fakat Dr. Qasimlo, bu üç demokrasi türü içerisinde önceliği ve önemi siyasal demokrasiye vermektedir. Temsiliyet ve katılımı demokrasinin varlık göstermesinin merkezine koyan Dr. Qasimlo, onun en bariz alamet-i farikası olarak sosyal adaleti kaydetmektedir.¹⁵(Endişehayî Qasimlo, s. 98). Temsiliyet ve katılım demişken, Dr. Qasimlo'nun demokrasi namına plüralizm (çoğulculuk veya çokçuluk) mefhumesine dair derin bir itikat sahibi olduğunu belirtmeden geçmemeliyiz. Plüralizmi demokratikleşmenin temel bir yolu olarak değerlendiren Dr. Qasimlo nazarında, tek bir siyasi yapılanmanın varlığı totalitarizm ile neticelenebilir. Dr. Qasimlo, plüralizm adına bir toplumda farklı siyasi tarafların olması ve bunların halkın yönetimi adına rekabet etmeleri gerekliliğine dikkat çekmektedir. Plüralizm bağlamında demokrasinin bir gereği olarak işaret edilen politik rakipler, Laclau-Mouffe ikilisinin bahsettiği antagonizmalar olarak okunabilir. Ne de olsa rakipler, düşman değil, aralarında çatışmalı bir konsensüs olarak muhaliflerdir. Yahut Razmig Keucheyan'ın tam da Laclau-Mouffe ikilisinden bahsederken dediği gibi, antagonizma, "rakibin, rakip olarak inşa edilmiş olduğunu varsayar."¹⁶

Shaho Huseni'nin, Dr. Qasimlo üzerinden ele aldığı "Le Dêmkasî Radîkalewe Berewe Sosyalîsmî Dîmokratîk"¹⁷ (Radikal Demokrasiden Demokratik Sosyalizme) makalesinde bahsettiği şekilde, Dr. Qasimlo, İran ve Doğu Kürdistan'ın iki önemli sorunu olarak gördüğü iktisadi ve siyasi sorunlar üzerinde durmuş ve bunun temel nedeni hususunda ise diktatoryal bir yönetimin varlığına dikkat çekmiştir. Burada Dr. Qasimlo'nun düşüncesine göre geleneksel sosyalist düzende politik adalet

15 Ali Monzemi, *Endişehayî Qasimlo*, s. 98.

16 Razmig Keucheyan, *Aklın Sol Yarası*, çev. Selen Şahin, İstanbul:2016, İletişim Yayınları, s. 323

17 Bkz. <http://dengekan.info/archives/3902> (erişim tarihi: 18. 09. 2019)

olmaksızın bir iktisadi adalet varken, kapitalist burjuva düzeninde ise aksi olarak iktisadi adalet olmaksızın bir politik adalet mevcut oluşunda değinilmektedir. Dolayısıyla bu değerlendirme üzerinden, Dr. Qasimlo'nun liberal demokrasiye bir selam gönderdiğine şahid olmaktayız. Aslında bu, onun savunduğu en önemli konulardan biri olan bireysel özgürlük ve demokrasi mevzusunda da karşımıza çıkan bir tavırdır. Böylesi bir selamın, büyük oranda Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasi teorisi hususunda yaptıkları değerlendirmelere denk geldiğini söylemek abartı sayılmaz. Zira onlar da burjuva sınıfla özdeşleştirilen liberal demokrasiye kökten bir reddiye çekmiyorlar. Aksine, Qasimlo'nun da hemfikir olduğu manada, sosyalizm bağlamında bireyin işçi sınıfına mensub bir fail olarak sadece üretici olmadığı, aynı zamanda siyasal anlamda bir yurttaş olduğu kaydedilmektedir. Tabii ki bu, liberalizm bağlamında demokrasinin sadece bireysel özgürlük ile sınırlı tutulmaması ve ekonomi alanına doğru genişletilmesi gerektiği düşüncesi dile getirilerek yapılmaktadır.

Dr. Qasimlo yeni bir sosyalizmin inşa edilmesinden bahsetmektedir ve tereddüt etmeksizin, inşa etmek istedikleri sosyalizmin sosyalist ülkelerdeki sosyalizmle/ sosyalizmlerle aynı olmadığını vurgulamaktadır. Çünkü ona göre bu sosyalizm türü/türleri, Kürtlere ve Kürdistan'a özgü problemlere cevap olacak nitelikte değildir ve "ülkemizin nev-i şahsına münhasır meselerle uyumlu olabilecek bir sosyalizm istiyoruz" demektedir. Dr. Qasimlo, "Nasıl bir sosyalizm?" sorunsalı bağlamında paylaştığı "her ulus ve ülke kendi özgünlüğü çerçevesinde bir sosyalizm inşa etmeli" düşüncesi için Fransız Komünist Partisi'ni (FKP) referans vermektedir. Bunun için de FKP'nin 1982 yılında düzenlenen 24. Kongresinde yeni bir sosyalizm adına yapılan değerlendirmelere ve alınan kararlara dikkat çekmektedir. Dr. Qasimlo, FKP'nin bu kongresini "Fransa renginde bir sosyalizm inşa etmek" sloganı altında düzenleyerek açıkça kendi ülkelerinin özgünlüğü çerçevesinde bir sosyalizm inşa etmek istediğini özellikle kaydetmektedir. Dolayısıyla, Batı Avrupa'nın en büyük komünist partilerden biri ve aynı zamanda Sovyet Birliği Komünist Partisi'ne (SBKP) en yakın parti olarak bahsettiği FKP'nin böylesi bir sosyalizm anlayışını sıcak karşılamaktadır. Buna binaen de sosyalist ülkelerde var olan mevcut sosyalizmin Kürdistan'a uygun olmadığını, Kürtlerin ve Kürdistan'ın kendi koşullarının göz önünde bulundurularak yeni bir sosyalizmin inşa edilmesi gerektiğini açık bir dille ifade eder. Yani bir nevi "Kürdistan renginde bir sosyalizm" arzulamaktadır. Dr. Qasimlo açısından bu sosyalizmin temeli ise demokrasi olmalıydı. Gönderme yapılan FKP'nin kongresinde, Avrupa sosyalist ülkelerinde var olan yeni ve çeşitli ihtiyaçların karşılanması ve sorunların çözümü için toplumsal terakkinin gerekliliğinden; bu terakkinin temelini ise "demokrasi" olduğundan söz edilmektedir. Perry Anderson da, FKP'nin iç yönetiminde sınırlı liberalleşmenin başladığı 1960'larda, Batı komünizminin gösterdiği belirgin bir ılımlılığın söz konusu olduğunu ve

bunun, FKP'nin programında yer alan "ileri demokrasi" kavramında ifadesini bulduğunu belirtmektedir.¹⁸

Aslında Dr. Qasimlo, BBC Persian televizyonun kendisi ile ilgili hazırladığı belgeselde olduğu gibi, "Sosyalizm Üzerine Kısa Bir Değerlendirme" metninde de, açık bir şekilde "proleterya diktatörlüğü"nü red ettiğini belirtmekte ve bununla klasik Marksist-Leninist anlayıştan yollarını ne kadar ayırdığını göstermektedir. Proleterya diktatörlüğü ve zora dayalı devrim düşüncesinden soyutlanmış bir sosyalist strateji peşinde koştuğu bariz olan Dr. Qasimlo'nun, post-Marksist fikrin arka planında yer alanlardan biri kabul edilen Alman revizyonist Eduard Bersntein ile aynı çizgide durduğu söylenebilir. Proleterya diktatörlüğünün reddi, her ne kadar proletaryanın reddi anlamına gelmese de, toplumsal mücadelede proletaryaya biçilen ayrıcalıklı ve temel konumun sorgulanması ve reddi ile eşanlamlı olduğu muhakkak. Dr. Qasimlo, Proleterya diktatörlüğünün kendi partisinin bazı üyeleri tarafından savunulmasını anlamsız ve yersiz bulur. Bunu da, kendi partisinin "demokratik-ulusal" bir parti oluşuna bağlar. Dr. Qasimlo'nun söz konusu reddiyesi ve karşı oluşu, tamamen demokrasi ve özgürlük lehine işlev gören bir niteliktedir. Zira kendisi içeriği demokrasi ve özgürlük ile doldurulmamış bir sosyalizm türüne tamamen karşı çıkmaktadır. Fakat Dr. Qasimlo, proleterya diktatörlüğüne dair reddine, bir "marksist meşruluk" kazandırmaktan da geri durmuyor. Ona göre herşeyden önce Marks, proleterya diktatörlüğünü amaç olarak sunmuyor ve asıl amaç olan "bütün sınıfların ortadan kaldırılıp sınıfsız bir toplumun oluşması" yolunda bir geçiş merhalesi olarak yorumluyor. Zaten Çin Komünist Partisi lideri Mao Zedung da proletaryanın değil, "halkın demokratik diktatörlüğü"nü savunuyordu.

Son olarak şu noktayı atlayarak geçmek istemiyorum. Kürt ve Kürdistan meselesine dair yeni bir sosyalizmin inşasından bahsettiği için "kapitalizm karşıtlığı" bir çizgiden çıktığı eleştirisine maruz kaldı Dr. Qasimlo. İKDP'nin programı için sunduğu "Sosyalizm Üzerine Kısa Bir Değerlendirme" metni, Komela (dönemin İran Komünist Partisi'nin Kürdistan örgütlenmesi) ile İran Devrimci İşçi Partisi (Rah-î Kargir) gibi radikal sol yapılar tarafından "sosyal demokrasi" günahı işlemekle suçlandı ve bunun kapitalizmin değirmenine şu taşımak olduğu ifade edildi. Metin, içinde "Marksist-Leninist" olmadığına dair bir belirtmenin yer almasından dolayı da suçlayıcı ve pejoratif anlamda "sosyal demokrasi" ile itham edildi. Dr. Qasimlo'nun kendisi de, yeni programlarında kapitalizm karşıtı söylemlere ve sloganlara yer verilmemekle eleştirildiğini ifade etmektedir. Ama o, her şeyden önce Kürdistan özelinde "hangi kapitalizm?" diye sormak gerektiğini belirtmekte ve Kürdistan'da kapitalizmin var olmadığını savunmaktadır. Zira o, kapitalizmin bazılarının düşündüğü gibi mal-mülk sahibi olmakla ilişkili olmaktan

18 Perry Anderson, *Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler*, s. 71-72.

ziyade, Karl Marks'a atıfta bulunarak, "toplumsal bir ilişki biçimi" olduğuna dikkat çekmektedir: Bir tarafta sermaye sahibi, yani kapitalist diğer tarafta işçi sınıfının olduğu ezen-ezilen diyalektiğine, yani tahakküme dayalı toplumsal bir ilişki biçimi. İşçi sınıfı, bu ilişki biçiminde üretim araçlarına sahip olmayan ve emek gücünü üretim araçlarını tekelinde bulunduran sermaye sahiplerine satmak zorunda kalan taraftır. Dr. Qasimlo işte bu noktada, "kapitalist" ile "zengin" ayırımı yaparak Kürdistan'da kapitalizmin varlığını inkâr etmektedir. Nitekim o, her kapitalistin zengin olduğunu ancak her zenginin kapitalist olmadığını savunmakta ve kendilerini Kürdistan'daki kapitalizme karşı durmamakla eleştirenlere şu cevabı vermektedir:

"Kapitalist ile zengin aynı değildir. Her kapitalist zengindir, ancak her zengin kapitalist değildir. Kürdistan'da zengin var ama kapitalist yok. O yüzden Kürdistan'da kapitalizm karşıtı sloganlara gerek yok. Mevcut süreç, ulusal-demokratik çalışmaların yapılacağı bir süreçtir. Kürdistan'da sermaye sahipleri, örgütlü ve birleşik bir sınıf olmadığı için bizim ulusal-demokratik taleplerimize karşı duramazlar. Bilâkis, ekseriyeti şehirlerde ticaretle uğraşan burjuvazi ve küçük burjuvazi, Kürt ulusal mücadelesine yardımda bulunarak katılım göstermektedir."

Ayrıca Dr. Qasimlo kendi savunduğu demokratik sosyalizmin, kapitalizmin ve sosyal demokrasinin reddi anlamına geldiğini de belirtir. Zira Dr. Qasimlo sosyal demokrasinin sosyalizm adına reformist bir metod olduğu, kapitalizm savunusu yaptığı, sosyalizm iddiasıyla işçi sınıfına kapitalizmi kabul etmelerini salık verdiği ve en önemlisi de işçi sınıfının siyasal, sosyal ve iktisadi sorunlarını kapitalizm çerçevesinde çözmeye çalıştığı kanaatinde. Kendisinin burada sosyal demokrasiyi yermesi, onun reel sosyalizmden kopmadığı anlamına gelmemeli diye düşünüyorum. Nitekim sadece sosyal demokrasi ile ilgili fikrini paylaşmaktadır. Evet, bunu kendi sosyalistliğinin müdafaası adına yaptığı söylenebilir. Fakat bunun, mevcut reel sosyalizm hattı üzerinde olan bir sosyalistlik olmadığı, yukarıda Dr. Qasimlo'nun değindiğim düşünce ve tutumuyla yeterince görüldüğünü düşünüyorum. Yeni bir sosyalizmi kuramlaştırmayı kendine dert etmesi ve bunu da reel sosyalizmin ciddi bir tenkiti üzerine bina etmeye çalışması bile, sanırım tek başına Dr. Qasimlo'nun reel sosyalizmden kopuşunun göstergesi olarak okunabilir.

SONUÇ NİYETİNE

Evvela hakkını teslim etmek gerekir ki, Dr. Abdurrahman Qasimlo bahse konu ettiğimiz o kısa metninde birçok mevzuya değinmektedir. Kendisinin dert ettiği mevzuların hem kendisi ve mahiyeti hem de tartışılma şekli ve amacı, bize Dr. Qasimlo'nun ideolojik ve politik olarak klasik marksistlerden/sosyalistlerden farklı konumlandığını, bizim üzerinde durduğumuz anlamda post-Marksist olduğunu

yeterince gösterecek argümanlar sunmaktadır. Başta yeni bir sosyalizm inşasından bahsetmesi ve bunun işçi sınıfı merkezli olmanın ötesinde, demokratik bir içerikle tüm sosyal ve siyasal tarafları fail kabul edecek bir strateji şeklinde olacağını dile getirmesi, kendisini post-marksist olarak nitelendirmeyi mümkün kılan önemli ve temel argümanlar sayılabilir. Bu minvalde, bir nevi “sınıf totalitarizmi”ne kayma potansiyelinden dolayı demokrasiye aykırı bulduğu proletarya diktatörlüğüne getirdiği reddiye de, Laclau-Mouffe’un üzerinde durduğu anlamda “sınıf özcülüğü”nün yahut “sınıf siyaseti”nin bir kenara atılması demektir.

Dr. Qasimlo’nun, lideri olduğu İKDP’nin açık şekilde “sınıf temelli bir parti” olmadığını ve kendilerini sadece “demokratik ve ulusal” bir örgütlenme şeklinde gördüğünü deklare etmesini de, sanırım E. M. Wood’un bahsettiği anlamda, Laclau’da “ulusal halkçı” ya da “halkçı demokratik” şeklinde ifadesini bulan “gensoru” betimlemesinin bir benzeri olarak yorumlamak mümkün. Meseleye eleştirel yaklaşan Wood, Laclau’nun 1920’lerdeki Alman işçi hareketinde eksik bulunduğu şeyin bu “gensoru” boyutu olduğunu ifade etmektedir. Laclau’nun “ulusçuluk savunusu” yaptığına işaret eden Wood, onun kendi ülkesi Arjantin’deki Peronist geleneğin bu “halkçı demokratik” potansiyeline ilgi ve yakınlık duyduğunu savunmaktadır.¹⁹ Dr. Qasimlo’nun da bu minvalde sınıfsal olana karşı ulusal olana, ekonomik olana karşı siyasal ve toplumsala olana öncelik vermesi, onu post-Marksist geleneğe dahil etmemizin başka önemli bir nedeni sayılabilir. Burada bize böyle bir dahil etme imkanı veren şey, Dr. Qasimlo’nun bu tarz bir ideolojik ve politik tutum takınmasından ziyade, bu tutumunu bilinçli olarak malum reel sosyalizm ve klasik Marksizmin eleştirisi üzerine bina etmesidir. Bunun haricinde sosyalizm ve dünya siyaseti gibi mevzularda SBKP’den hayli hayli farklı düşünme ve onu eleştirme hakkına sahip olduğunu da kendilerinin demokratik ve ulusal bir parti olmasına bağlamaktadır. Böylece, herşeyden evvel Kürt ulusunun menfaatini ve kazanımını düşünmeyi parti olarak kendilerinin omuzlarında duran temel görev saymaktadır. Çünkü ona göre, Sovyetlerin de öncelik verdiği mesele kendi halkının çıkar ve kazanımıdır.

Dr. Qasimlo’nun demokrasiye içkin bir gereklilik olarak gördüğü plüralizme ve bunun üzerinden etnik, kadın ve mezhep kimliklerinin varlığına ve onların toplumsal özgürlük ve eşitlik mücadelesine dair savunusu, tam da Laclau-Mouffe ikilisinin, “politik alanların çoğaltılması ve iktidarın tek bir noktada yoğunlaşmasının önlenmesi, toplumun gerçekten demokratik bir dönüşümünün önkoşuludur”²⁰ dediği durumla bir konsensüs sağlamaktadır. Laclau-Mouffe ikilisinden iktibas edebileceğimiz ifadelerle Dr. Qasimlo’nun, klasik Marksizmin en bilindik hasleti olarak işçi sınıfını toplumsal mücadeledeki imtiyazlı failliğinden

19 Ellen M. Wood, *Sınıftan Kaçış*, çev. Şükrü Alpagut, İstanbul: 2011, Yordam Yayınları, s. 45-46

20 Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemonya Ve Sosyalist Strateji*, s. 272.

ve ontolojik merkezîliğinden ettiği ve bunun yerine “antagonizma” bağlamında politik alanların, failerin, kimliklerin ve mücadelelerin çoğulluğunu ikâme ettiği belirtilebilir. Göran Therborn’un²¹ Laclau-Mouffe ikilisi için ifade ettiği gibi, sınıfın sosyal görüntüsü, Dr. Qasimlo’nun demokratik sosyalizm düşüncesinde de tanınmaz bir hal aldığı söylene yeridir. Ellen W. Wood’un post-Marksizme yönelik eleştirel olarak kullandığı ifadeyle, ama sadece bir tespit olarak, Dr. Qasimlo’nun “sınıftan kaçtığı” savunulabilir. Örgüt olarak sınıf temelli bir parti olmayıp “demokratik-ulusal” bir parti olduklarını sürekli kaydetmesi, mevcut sosyalist ülkelerde demokrasi ve özgürlüğün yok olduğunu özellikle belirtip bunun üzerinden ağır eleştirilere tabi tutması ve gayet sarih bir dille sınıfsal ve toplumsal çalışmaların demokrasi mücadelesine gölge olmaması gerektiğini vurgulaması da, onun post-Marksist oluşunun belirgin alamet-i farikaları olarak ortada duruyor. Dr. Qasimlo’nun yeni bir sosyalist strateji önerisinde bulunması ve bunun, merkezinde olmak koşuluyla, gerçek, maksimum yahut radikal diye nitelendirilebilecek bir demokrasi ile tahkim edilisinin üzerinde ısrarla durması dahi, büyük oranda onu Laclau-Mouffe ile müşterek cenahta buluşturuyor. Dr. Qasimlo’yu lider kabul eden Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) yöneticilerinden olan İsmail Bazıyar’ın, Dr. Qasimlo’nun yazı boyunca göndermede bulunduğu metnini ve düşüncelerini kastederek kullandığı ifadeyle, Dr. Qasimlo artık komünizme veda etmiştir: “Dr. Qasimlo artık radikal solculukla arasına açıkça sınır koymuştur. O artık komünist değil ve ona göre komünizm kalmamıştır. O olsa olsa artık sosyalisttir. Açıkça demeliyim ki, o demokratik sosyalizme yönelmiştir ve bu metniyle komünizm metafiziğine hoşçakal demiştir. Komünizm metafiziği sınıf meselesini tüm siyasi mücadelenin temeli olarak kabul ediyor ve ulus, kadın, kültür gibi meseleleri mevzubahis etmiyor. Bütün siyasi analizi ve mücadelesi sınıf temellidir. İşte Dr. Qasimlo buna veda etmiştir.”

---

21 Göran Therborn, *Marksizmden Post-Marksizme*, çev. Devrim Evci, Ankara: 2011, Dipnot Yayınları, s. 174.

KAYNAKÇA

- Anderson, Perry, *Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler*, çev. Bülent Aksoy, İletişim: 2007, Birikim Yayınları.
- Behramî Kawe, *Tavegyî Heqîqet, Beşêk Le Behremekanî Diktor Qasimlo*, yayın yeri, tarihi ve yayınevi yok.
- Demir, Gökhan, *Post-marksizm Ve Radikal Demokrasi*, İstanbul: 2014, PatikaKitap Yayınları.
- Keucheyan, Razmig, *Aklın Sol Yarısı*, çev. Selen Şahin, İstanbul: 2016, İletişim Yayınları.
- Laclau Ernesto; Mouffe Chantal, *Hegemonya Ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, İstanbul: 2015, İletişim Yayınları.
- Monzemi, Ali, *Endîşehayî Qasimlo*, trc. Keyhan Yusifî, Erbil: 1392 (2013), Îtîhadiyeyî Danişcuyanî Dimokrat Kurdistanî İran.
- Mouffe, Chantal, *Siyasal Üzerine*, çev. Mehmet Ratip, İstanbul: 2013, İletişim Yayınları.
- Sol Popülizm*, çev. Aybars Yanık, İstanbul: 2019, İletişim Yayınları.
- Qasimlo, Ebdurrehman, *Çil Sal Xebat Di Riya Azadiyê de*, wer. Ziya Avcı, İstanbul: 2002, Avesta Yayınları.
- Therborn, Göran, *Marksizmden Post-Marksizme*, çev. Devrim Evcı, Ankara: 2011, Dipnot Yayınları.
- Wood, Ellen M., *Sınıftan Kaçış*, çev. Şükrü Alpagut, İstanbul: 2011, Yordam Yayınları.